

Després d'apuntar les perífrasis verbals formades amb infinitiu o amb participis i noms verbals, el Sr. Bastardas dedica el penúltim capítol de l'obra a les formes nominals del verb, d'entre les quals, com se sap, l'infinitiu gaudeix d'hegemonia en les llengües romàniques: analitza especialment l'infinitiu regit per verbs de moviment, l'infinitiu sense preposició com a substitut del gerundi, l'infinitiu amb preposició i l'infinitiu regit per pronoms relatius o interrogatius. Acaba parlant de la pèrdua de valor verbal que experimentà el participi de present, i de la seva substitució per l'ablatiu del gerundi. L'últim capítol va dedicat a les conjuncions; l'autor no pot aduir cap element nou per a esclarir el problema de l'etimologia de la conjunció *que*.

En la redacció de la seva tesi el Sr. Bastardas ha utilitzat una sèrie impressionant de cartularis i de textos, dels quals dona la llista en les primeres pàgines. Les abundants exemplificacions de cada fenomen registrat acusen una elaboració detinguda i escrupolosa. La bibliografia que ha consultat és vasta i completa. El llibre es clou amb un índex de paraules estudiades que, tot i essent poc explícit, en facilita la consulta. Els defectes materials són escassos i fàcils de corregir pel lector; notem *Ethin.* (pàg. 14) per *Etyim.*, *sino* (pàg. 94) per *si no*, *amatus sit* (pàg. 135) per *amatus sim*, *CASCUBERTA* (pàg. XXXIX) per *CASACUBERTA*. Les referències a la nostra llengua presenten una gran utilitat; trobem, però, que, malgrat llur abundància, podrien ésser encara més concretes. En parlar de l'ús preposicional de certs substantius (pàgines 15-16), com en la frase *orillas el río*, caldria esmentar la locució catalana anàloga *riba mar*, o bé donar les derivacions *DE SURSUM > dessús* (pàg. 84), *DE INTUS > dins*, *AB ANTEA > abans* (pàg. 85), encara que aquests detalls es poden inferir lògicament de l'exposició i dels comentaris de l'autor.

Miquel DOLÇ

Inscripciones hispanas en verso, por SEBASTIÁN MARINÉ BIGORRA. Barcelona, Instituto Antonio de Nebrija - Escuela de Filología (CSIC), 1952. XVI + 232 pàgines + 2 làms. («Publicaciones de la Escuela de Filología de Barcelona», XI.)

En aquesta obra, fruit de tesi doctoral, són posades a contribució les inscripcions llatines hispanes en vers, a fi d'estudiar les alteracions quantitatives i mètriques que s'anaven introduint en les terres d'Hispania; com sigui, però, que aquestes alteracions estan pregonament relacionades amb anteriors canvis fonètics i morfològics que en certa manera en foren causa, l'autor s'ha d'ocupar també de les particularitats fonètiques i morfològiques que presenten aquells textos epigràfics. La perspectiva, doncs, de les investigacions del Sr. Mariné té una gran amplitud, i tota ella està oberta, en les dades de més relleu, als dominis de la filologia romànica.

L'obra comprèn tres estudis naturals: el gramatical, el mètric i el literari. Els quatre capítols de l'estudi preliminar, el gramatical, van dedicats a la fonètica, a la morfologia, al lèxic i a la sintaxi, considerades sempre a la llum de les inscripcions mètriques. Sota l'aspecte fonètic és interessant l'anàlisi de les vocals, particularment els fenòmens de vocalisme relacionats amb la prosòdia. En la ressenya i l'explicació dels diversos procediments emprats per a indicar gràficament la quantitat vocàlica, l'autor emet una opinió personal

quan atribueix l'origen de l'anomenada *i longa* al nexa de dues *ii*, semblant a la geminació de les vocals, tan freqüent en l'epigrafia itàlica, per a representar la quantitat llarga. La monoftongació d'*ae* en l'epigrafia hispana es remunta al segle I després de Crist, però la data que Carnoy assenyala per a l'alteració de la quantitat llarga, generalment admesa per a l'*ɛ* resultant del diftong, ha d'ésser avançada un segle, puix que només fins al segle II es pot reconèixer aquella quantitat examinant la persistència en l'ús de la grafia *ae* i el seu valor prosòdic; la monoftongació d'*oe* i la seva reducció a *e* degué ésser un fet en la pronúncia hispana vulgar a la segona meitat del segle I després de Crist. D'altres apartats d'aquesta primera part del primer capítol es refereixen als canvis d'*i* per *e* i d'*e* per *i*, als canvis d'*o* per *u* i d'*u* per *o*, a l'epètesi vocàlica, a la prótesi d'*i* davant *s* líquida. Entre les alteracions vocàliques que no influeixen la prosòdia, cal assenyalar l'oscil·lació entre *i* i *u* davant labial. Com a fenòmens de consonantisme relacionats amb la prosòdia, són subratllades la debilitació i pèrdua de la *-m* i la simplificació dels grups consonàntics; com a alteracions consonàntiques sense influència en la prosòdia notem la confusió de *b* i *y*, la vacil·lació entre *-d* i *-t* i la pèrdua de l'oclusió.

El capítol següent és dedicat a la morfologia. Són recordats primer els arcaïsmes de l'epigrafia hispana, alguns d'ells purament gràfics; d'altres, morfològics; després, les fluctuacions en l'ús de les formes dobles, de vegades afectades per la mètrica; d'altres, com els dialectalismes *octubres* (cf. cat. ant. *uytubre*, cast. ant. *ochubre*, port. *outubre*) i *octuginta*, lliures d'aquesta influència; certes formes són degudes a l'evolució del llatí vulgar, en el qual són nombroses les alteracions en la flexió verbal i — no tant — en la nominal i abunden les confusions en el gènere gramatical.

L'estudi del lèxic, que va al capítol tercer, no ofereix gairebé observacions d'especial interès en les inscripcions mètriques d'Hispania. Com a barbarismes, el Sr. Mariné recorda només els discutits vocables *disice* i *parami*, aquest sens dubte toponímic; entre els neologismes esmenta les paraules compostes, encunyades sobre models clàssics, i les paraules derivades, abundoses en les inscripcions poètiques cristianes. Ja són freqüents aleshores els canvis de significat; entre els canvis semàntics l'autor analitza el sentit més ample o menys precís dels pronoms i dels adjectius pronominals i el dels comparatius, sovint anàlegs als positius, o també, per contra, el significat restringit o especialitzat de certs vocables clàssics, com *sanctus* (= *diuus*), *productores* (= *parentes*), *pastor* (= *sacerdos*); d'altres alteracions semàntiques són degudes a confusió de caràcter fonètic o morfològic, com l'ús de *quisque* per *quisquis* o *quicumque*, de *quo* per *ubi*, de *-ue* per *-que*. L'indole poètica del llenguatge és també causa d'una altra mena de canvis, sovint perifràstics, que tendeixen a eliminar la forçada monotonia en el lèxic de l'epigrafia funerària.

El resum de la doctrina sintàctica és feta amb molta discreció al capítol quart. La primera part correspon a les categories gramaticals: el cas, com és lògic, gaudeix de major extensió; també s'hi estudien les expressions de lloc i de temps. Segueixen les categories verbals, amb l'anàlisi del nombre, de les persones i de les veus; l'estudi de l'ús epigràfic del temps revesteix un interès especial i es desenrotlla comparant-lo sempre amb les normes de la gramàtica clàssica. En les oracions, la juxtaposició és molt freqüent; en els dominis de la subordinació són de notar l'ús de l'indicatiu en les interrogatives indirectes i l'extensió de l'infinitiu amb valor final, que ha perdurat en algunes llengües romàniques, o com a complement d'adjectius.

L'estudi de la mètrica és fonamental en aquesta obra. Hi són dedicats així mateix quatre capítols : els v, vi, vii i viii. El primer d'ells, el de la prosòdia, és bàsic per a conèixer els problemes connectats amb l'origen de la prosòdia accentual. Abans són ressenyades diverses particularitats en la mètrica quantitativa de l'epigrafia hispana : fenòmens peculiars de la prosòdia arcaica, fenòmens admesos pels poetes clàssics i, d'una manera especial, fenòmens impropis de la prosòdia clàssica, entre els quals sobresurten l'allargament de les vocals tòniques i l'abreujament de les àtones. Així s'enruna a poc a poc el sistema quantitatiu, tradicional en la prosòdia del llatí, i neix la nova prosòdia, l'accentual, que mereix un llarg i profund examen del Sr. Mariné, tocant a l'època i al lloc en què començà i als motius que l'ocasionaren. En analitzar la mètrica de Comodià passa revista als sistemes suggerits per Havet, Cornu, Lietzmann, Nicolau, i prova, encara, d'esbossar una nova hipòtesi ; tot seguit ressenya breument les particularitats prosòdiques de la versificació accentual.

En els tres capítols següents són examinats els diversos metres de les inscripcions hispanes : els metres binaris — iàmbs i trocaics — i els ternaris — anapèstics, daílícs, díctics elegíacs —. S'especifiquen llurs varietats i llur distribució local, amb les particularitats mètriques i prosòdiques. A la província tarraconesa es manifesta un gust especial per al vers trocaic. Els epitafis en hexàmetres són escassos en l'epigrafia pagana, en la qual és més freqüent el díctic : aquest, en canvi, és desplaçat per l'hexàmetre o pel seu derivat, el *rhythmus*, en l'epigrafia cristiana. En l'últim capítol de la mètrica, el viii, el Sr. Mariné esmenta d'altres metres i procediments en l'epigrafia hispana : l'hendecasíl·lab, els *commata*, l'alliteració, la rima. Hauríem desitjat, però, que fos més extens i precís en l'examen dels versos lleonins, com a probable introducció a la mètrica moderna.

Dos capítols, curts, però ben construïts, el ix i el x, componen l'últim estudi, el literari : el primer és dedicat al contingut, és a dir, als gèneres de la poesia epigràfica ; el segon, a l'expressió. En aquest són registrats els elements expressius de les inscripcions mètriques preses de llurs fonts i aquells altres propis de l'estil epigràfic, com són la concisió, l'agudesa, les ficcions i les fórmules o clixés.

L'obra es tanca amb un apèndix, en el qual es dóna, en primer lloc, una sèrie de catorze inscripcions mètriques hispanes d'aparició recent, no incloses encara en les col·leccions epigràfiques : llur descripció és detallada ; en la interpretació el Sr. Mariné exposa diversos punts de vista originals i rectifica opinions anteriors. Com a final de l'apèndix van quatre inscripcions, publicades per Hübner o per Mn. J. Vives, al text de les quals es proposen algunes modificacions.

El llibre és escrit amb molta cura ; l'anàlisi dels fenòmens estudiats en l'epigrafia mètrica hispana deu ésser exhaustiva. Molts dels punts tractats seran un preciós element de treball per al romanista. Cal advertir, però, que en el seu conjunt l'obra es fa difícil de manejar : les exemplificacions sovint no són transcrites, i l'autor s'acontenta amb donar-ne la referència. Per això cal tenir sempre a la mà les principals col·leccions epigràfiques : el segon volum del *C.I.L.* de Hübner amb el seu suplement, els *Carmina latina epigraphica* de Bücheler amb el suplement de Lommatzsch, les *Inscriptiones latinae christianae veteres* de Diehl i les *Inscriptiones cristianas de la España romana y visigoda* de Vives. Hi trobem a faltar un índex detallat de matèries. Si se'm permet de fer altres observacions, n'apuntaré quatre que em semblen impor-

tants. Potser convindria advertir que la paraula *paramus* (pàg. 71), tot i l'origen indígena d'aquest mot no llatí, que ha perdurat a través d'aquesta llengua fins als nostres dies, és nogensmenys indoeuropea (cf. scr. *paramá*).¹ Ens estranya que en tractar de la monoftongació d'*ae* (pàg. 10 ss.), l'autor no esmenti els treballs d'E. G. Silher i d'E. H. Sturtevant. Per als versos lleonins (pàg. 182), al costat de l'obra de Descroix, cal tenir en compte els treballs de K. Strecker, W. Meyer, L. Traube i, encara, el llibre centenari d'E. du Méril. És inexacte (pàg. 177) que les composicions d'assumppte sepulcral de Marcial siguin redactades en hendecasíl·labs: aquest metre és més aviat rar en les peces funeràries del poeta (exs.: V 37, VI 28), que les redacta normalment en díctics elegíacs (exs.: I 88, V 34, VI 18 i 52, VII 96, IX 30, X 50, XI 91).

Miquel Dolç

FERNANDO LÁZARO CARRETER: *Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*. Madrid, Instituto Miguel de Cervantes (CSIC), 1949. 294 pàgs. (RFE, Anejo XLVIII.)

El Prof. Fernando Lázaro Carreter ens ofereix, en tres parts, una visió molt exacta i minuciosa del panorama que presenta Espanya, al segle XVIII, des d'un punt de vista lingüístic: la primera part es refereix als problemes generals del llenguatge, la segona ens parla de la lluita que hagué de sostenir l'espanyol amb el llatí per a imposar-se, i la tercera és un estudi de la situació del primer durant l'esmentat segle.

El llibre comença amb el capítol «Origen y naturaleza del signo hablado», que conté una explicació detallada de la situació general dels problemes lingüístics teòrics després del Renaixement i una adequada relació amb les idees filosòfiques modernes. L'autor remarca la importància que hom ha atorgat sempre als problemes del llenguatge i la transcendència de les posicions platònica i aristotèlica sobre la relació entre signe i cosa significada a través dels segles. El Cristianisme planteja i dóna solució al problema de l'origen, però admet les dues actituds esmentades quant a la natura del llenguatge. El problema dels *universals*, tan debatut durant l'Edat Mitjana, apareix, naturalment, en estreta connexió amb aquestes preocupacions. És sabut que la solució nominalista fou recollida per Locke i exagerada per Condillac. Hom destaca, dins el Renaixement espanyol, la figura de Francisco Sánchez de las Brozas, que exercí una influència tan gran fora del seu país. El Brocense, com subratlla el Sr. Lázaro, aspira a establir una correlació entre gramàtica i lògica, amb la qual cosa s'anticipa a la profunda preocupació que suscità aquesta qüestió més endavant a Europa. La posició platònica s'aferma amb el Renaixement, bé que no elimina del tot l'aristotèlica. A finals del segle XVII, la filosofia cartesiana triomfa plenament. El llenguatge, amb la filosofia de les *llums*, s'explica com una invenció progressiva. Locke, Leibniz i Condillac pressuposen en l'home la facultat de classificar les coses en gèneres i espècies

1. Veg. A. TOVAR, *Estudios sobre las primitivas lenguas hispánicas* (Buenos Aires 1949), 196, n. 1.